

Boček, Vít

**[Adamou, Evangelia. A Corpus-Driven Approach to Language Contact:
Endangered Languages in a Comparative Perspective]**

Linguistica Brunensia. 2017, vol. 65, iss. 2, pp. 119-122

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/137685>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Evangelia Adamou:

A Corpus-Driven Approach to Language Contact: Endangered Languages in a Comparative Perspective.

Boston - Berlin: De Gruyter Mouton, 2016. XX + 240 s.

ISBN 978-1-61451-761-0.

Jak naznačují titul a podtitul, recenzovaná publikace je věnována zkoumání a porovnávání kontaktních jevů zjištěných na základě jazykových korpusů získaných terénním výzkumem jazyků v různých stadiích ohrožení. Autorka se již dlouhodobě zabývá kontaktologickým výzkumem menších jazykových variet na Balkáně, v poslední době k tomu pro potřeby srovnávání přidává další podobné kontaktní situace mimo prostor balkánského jazykového svazu. Nová monografie je jakýmsi prvním ucelnějším představením tohoto typu bádání.

Knihla obsahuje 10 kapitol. První kapitola (*Introduction*, str. 1-8) představuje pojednávané téma. Druhá kapitola (*Data collection and annotation*, str. 9-20) popisuje, jakým způsobem byla jazyková data získávána a dále zpracovávána, a také, kde jsou uložena, případně zpřístupněna dalším badatelům. Jednalo se o už klasický přístup variační sociolingvistiky, spočívající ve sběru a analýze spontánních ústních projevů (nahrávky rozhovorů, vyprávění apod.), který ovšem při zkoumání ohrožených jazyků přináší specifické potíže a výzvy (poslední mluvčí daného jazyka se snaží představit jeho nejčistší podobu; ne všichni mluvčí jsou stejně aktivní; nelze vždy zajistit vyrovnané množství dat pro konkrétní sociolingvistické ukazatele, jako jsou například věk, pohlaví apod.).

Třetí kapitola (*Overall composition of a multilingual corpus*, str. 21-40) ukazuje, jak byly získány konkrétní korpusy, se kterými se v monografii dále pracuje, a odhaluje, že prvotním zájmem autorky bylo u získaných korpusů zjištění míry lexikálního vlivu na ohrožený jazyk z jazyka/jazyků, který/teré u jeho mluvčích momentálně dominuje/dominují. Autorka pracovala s korpusy sedmi jazyků. Byly to 1) iccatečtina, otomangueanský jazyk obyvatel vesnice Santa María Ixcatlán v Mexiku, v kontaktu se španělštinou, korpus vznikl z projevů čtyř mluvčích; 2) našta, slovanská varieta užívaná v městečku Liti asi 10 km od Soluně, v kontaktu s řečtinou, korpus vznikl z projevů tří mluvčích; 3) hovorová horní lužická srbština, v kontaktu s němčinou, korpus vznikl z projevů osmi mluvčích; 4) burgenlandská chorvatština, v kontaktu s rakouskou němčinou, korpus vznikl z projevů deseti mluvčích; 5) romština v řecké Thrákii, v kontaktu s turečtinou a řečtinou, korpus vznikl z projevů jedenadvaceti mluvčích; 6) romština ve Finsku, v kontaktu s finštinou, korpus vznikl z projevů tří mluvčích; 7) chorvatština ve středoitalské oblasti Molise, v kontaktu s italštinou, korpus vznikl z projevů třinácti mluvčích. Podle míry lexikálního vlivu dělí autorka uvedené korpusy na dvě skupiny: jazyky uvedené zde pod body 1-4 mají pouze 0-5 % kontaktních slov, zatímco jazyky uvedené pod body 5-7 mají 20-35 % kontaktních slov.

Ve čtvrté kapitole (*Borrowing or codeswitching?*, str. 41-80) se podrobněji rozebírá, že pod pojmem kontaktní slova se skrývají dva podobné, ale přesto různé jevy: jednak již plně začleněné přejímky, jednak jednotky představující pouze projev střídání kódů (*code-switching*). Autorka na svém materiálu diskutuje různá kritéria, která dosud byla navržena pro

rozlišení těchto dvou kontaktních jevů (byť se vcelku všeobecně přijímá, že jde o části určitého kontinua), například přítomnost metalingvistických signálů, jimiž mluvčí doprovází užití kontaktního slova, příslušnost k různým sémantickým okruhům a slovním druhům a pravidelnost/míra užívání. Pátá kapitola (*Integration strategies*, str. 81–96) pak uvádí různé způsoby integrace kontaktních slov do přijímacího jazyka na úrovni foneticko-fonologické i morfo-syntaktické. Závěry obou zmíněných kapitol jsou podobně rezervované: jen stěží lze nalézt souvislost mezi diskutovanými kritérii rozlišení mezi přejímáním a přepínáním kódů a konkrétními způsoby integrace na straně jedné a počtem kontaktních slov v jazyce na straně druhé.

V šesté kapitole (*Inter-speaker variation*, str. 97–131) se analýzy ještě více detailizují pohledem na variantnost, která panuje v jednotlivých zkoumaných jevech mezi různými mluvčími téhož jazyka. Co bylo v předešlých kapitolách uváděno jako spočítaný průměr za celý jazyk, to je nyní podrobně v dílčích sondách vypočítáváno pro jednotlivé mluvčí a ukazuje se na rozdíly mezi nimi (například v počtu užívaných kontaktních slov jako celku, v počtu užívaných kontaktních slov podle jednotlivých slovních druhů a sémantických okruhů apod.).

Šedmá kapitola (*Pattern replication*, str. 132–162) obrací pozornost od lexikálních kontaktních vlivů směrem k vlivům hláskoslovným a gramatickým. Konkrétně se pojednává například o kontaktně podmíněných změnách ve slovosledu či v užívání elementů vyjadřujících čas, způsob a vid u slovesa nebo určenost u jména, a to na úrovni nikoli přímého přejímání cizích elementů, ale nemateriálních vzorců.

Osmá kapitola (*Information structure*, str. 163–183) je věnována kontaktním jevům v oblasti „informační struktury“ (tedy toho, co je v tradici české jazykovědy většinou nazýváno aktuální členění větné či funkční perspektiva větná). Jedná se o různé změny v oblasti prozodie, slovosledu, užívání částic apod.

Devátá kapitola (*Contact settings*, str. 184–210) je přesnějším sociolingvistickým popisem tří hlavních kontaktních situací, s nimiž se v knize pracuje, tj. kontaktu iccatecko-španělského, romsko-řecko-tureckého a našta-řeckého. Autorka ji zařazuje za účelem prozkoumání, zda obecně slabá korelace mezi jednotlivými typy čistě lingvistických výsledků, k nimž dospěla, může být dána různými vnějšími parametry, jako jsou délka a intenzita kontaktu, vitalita bilingvní společnosti, přístup mluvčích k rodnému jazyku, institucionální podpora apod.

Závěrečná kapitola (*Concluding remarks*, str. 211–222) velmi dobře shrnuje dosažené konkrétní výsledky i obecnější závěry. Vlastně teprve zde je kladen silnější důraz na porovnání korpusů mezi sebou a jejich přesnější typologii či klasifikaci. Dlužno dodat, že základní rozlišení na jazyky s nižším procentem kontaktních slov a jazyky s vyšším procentem kontaktních slov (srov. třetí kapitola) nakonec sama autorka poněkud relativizuje poukazem na ještě další, přechodné případy s jiným procentuálním zastoupením kontaktních slov.

Knihu uzavírají seznam literatury (str. 223–235) a dva rejstříky (jmen a pojednávaných témat a jazyků, str. 236–240).

Recenzovaná publikace trpí jistou nesoustavností v práci s jazykovým materiálem. V jednotlivých kapitolách totiž autorka neuplatňuje důsledně výsledky ze všech sedmi zkoumaných jazykových variet, většinou jen ze tří (iccatec, našta, romština), u ostatních jen výbě-

rově a vychází přitom z primárního výzkumu uskutečněného jinými vědci; tento materiál jí slouží hlavně pro srovnání s „jejími“ sběry. Autorka chtěla prozatím hlavně vytyčit cestu pro tento typ srovnávacího výzkumu ohrožených jazyků a řadu závěrů také formuluje opatrně jako velmi předběžné, otevřené dalšímu prověřování na novém materiálu. Její empirická zkoumání jsou spíše dílčími sondami.

Kniha je prosycena velkým množstvím schémat, tabulek a grafů prezentujících nasbíraná data a spočítané výsledky. Nelze říci, že by se vždy jednalo o nezbytný způsob prezentace, v řadě případů by postačil slovní popis, tak jako tak přítomný v podobě komentáře k uvedené grafice. Ta je navíc mnohdy hůře interpretovatelná (například ve sloupcových grafech jsou různé stupně šedi někdy od sebe jen stěží rozeznatelné). Některým uzlům ve schématech naznačujících sociální kontakty jednotlivých zkoumaných mluvčích chybí popisky (srov. str. 189, 196). V knize se dále vyskytují i nedostatky citační (v seznamu literatury není například uvedena položka citovaná na str. 184 jako Trudgill 2008 ani položka citovaná na str. 201 jako Bakker 1994). Kniha však každopádně představuje významnou práci na poli zkoumání ohrožených jazyků konkrétněji a v oboru kontaktní lingvistiky obecněji.

Asi nejvýraznějším přínosem knihy je zjištění, že větší míra kontaktně vyvolaných jevů nemateriální povahy v hláskosloví a gramatice (pattern replication) není podmíněna vyšší mírou lexikálních vlivů, tedy počtem kontaktních slov. Najdou se jazyky s malým počtem kontaktních slov, ale vysokou mírou replikace na strukturních rovinách, a naopak jazyky s vyšším počtem kontaktních slov, ale malou mírou replikace. Znovu se tak zpochybňují tradiční škály/hierarchie přejímání, pracující často s myšlenkou, že nutným předpokladem kontaktních vlivů gramatických je silný vliv lexikální. V knize pojednané jazyky v různých stadiích ohroženosti tak opět vyjevují, že z hlediska typu jazykového kontaktu patří jevy související s jazykovou atrici nikoli do přejímání (v užším vymezení), ale tzv. impozice (pro teoretické podrobnosti viz BOČEK 2014, zejména 124–143, pro jiný empirický příklad viz BOČEK 2016). Obecně to pak ukazuje na větší explikační sílu kontaktního modelu Van Coetsemova (ten však autorka nezná; srov. COETSEM 1988, 2000) oproti modelu Thomasonové (s tím autorka letmo polemizuje; srov. THOMASON – KAUFMAN 1988, THOMASON 2001).

LITERATURA

BOČEK, Vít. 2016. Sto let pod Dawkinsovi: dvojí život „maloasijské řečtiny“. *Neograeca Bohemica* 16, s. 145–153.

BOČEK, Vít. 2014. *Praslovanština a jazykový kontakt*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

COETSEM, Frans van. 1988. *Loan Phonology and the Two Transfer Types in Language Contact*. Dordrecht – Providence, R. I.: Foris Publications.

COETSEM, Frans van. 2000. *A General and Unified Theory of the Transmission Process in Language Contact*. Heidelberg: Universitätsverlag Carl Winter.

THOMASON, Sarah Grey. 2001. *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

THOMASON, Sarah Grey – KAUFMAN, Terrence. 1988. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley – Los Angeles – Oxford: University of California Press.

Vít Boček

Czech Language Institute of the CAS

Veveří 97, 602 00 Brno

Czech Republic

vitbocek@gmail.com